

ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ ТА СУТНІСТЬ РЕЖИМУ ПРИПИНЕННЯ АЛІМЕНТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У ЗВ'ЯЗКУ З НАБУТТЯМ ДИТИНОЮ У ВЛАСНІСТЬ НЕРУХОМОГО МАЙНА

CONCEPTUAL APPARATUS AND SATISFACTION OF THE TERMS OF TERMINATION OF ALIMENTARY LIABILITIES BY CHILDHOOD IN THE PROPERTY OF NON-PROFIT MINE

Мельник М.Б.,
аспірант

Інститут законодавства Верховної Ради України
юрист 1-ї категорії

Центр проблем імплементації Європейського соціального права
юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті досліджуються питання понятійного апарату режиму припинення аліментних зобов'язань у зв'язку з набуттям дитиною права власності на нерухоме майно. На підставі цього з'ясовується його сутність в межах правового регулювання приватних (сімейних) правовідносин. Доводиться, що такий режим забезпечує через різні засоби та способи охорону та захист майнових інтересів дитини. Відстоюється позиція, що процедура укладення договору про припинення аліментів та передавання у власність дитини майна є у вузькому сенсі механізмом правового регулювання правовідносин даного виду, натомість режим – є ширшим, адже включає й процедуру отримання дозволу в органах опіки і піклування на припинення права на аліменти.

Ключові слова: аліменти, аліментні зобов'язання, припинення права на аліменти, режими в сімейному праві, права дитини, договірні відносини в сімейному праві.

В статье исследуются вопросы понятийного аппарата режима прекращения алиментных обязательств в связи с приобретением ребенком права собственности на недвижимое имущество. На основании этого выясняется его сущность в рамках правового регулирования частных (семейных) правоотношений. Доказывается, что такой режим обеспечивает через различные средства и способы охрану и защиту имущественных интересов ребенка. Отстаивается позиция о том, что процедура заключения договора о приостановке выплаты алиментов и передаче в собственность ребенка имущества в узком смысле является механизмом правового регулирования правоотношений данного вида, зато режим – шире, ведь включает и процедуру получения разрешения в органах опеки и попечительства на прекращение права на алименты.

Ключевые слова: алименты, алиментные обязательства, прекращение права на алименты, режимы в семейном праве, права ребенка, договорные отношения в семейном праве.

The article deals with the issues of the conceptual apparatus of the regime of termination of alimony obligations when the child acquires ownership of immovable property. On the basis of this, it turns out its essence within the legal regulation of private (family) legal relationships. It turns out that such a regime is provided through various means and means of protecting and protecting the property interests of the child. Moreover, the position is that the procedure for concluding an agreement on the abolition of alimony and the transfer of the property of a child of the estate is in the narrow sense is a mechanism for legal regulation of the legal relationship of this type; instead, the regime is wider, since it also includes the procedure for obtaining a permit in the organs of guardianship and guardianship on termination of the right to maintenance.

Key words: alimony, alimony obligations, termination of the right to alimony, family law regimes, child's rights, contractual relations in family law.

Припинення аліментних зобов'язань у зв'язку з набуттям дитиною у власність нерухомого майна є складним, суміжним інститутом, який на тлі поєднання договірних та аліментних правовідносин покликаний забезпечити охорону та захист майнових інтересів дитини. Однак колізійність, несистемність та, подекуди, непослідовність законодавця, як і відсутність належної доктринальної розробленості інституту по припиненню права на аліменти у зв'язку з набуттям дитиною у власність нерухомого майна, позначається не найкращим чином не тільки на належному правовому регулюванні цих відносин, але й на розумінні самої сутності відповідного режиму. Тому такі питання стоять на часі, а звідси – становлять виняткову актуальність та гостроту піднятої проблематики.

На сьогодні проблема правових режимів є мало дослідженою. Проте як у теорії права, так і в сімейному праві вона не є новою. Серед дослідників цієї проблеми можна відмітити: І. В. Жилінкову, А. В. Малько, А. В. Косака, І. О. Соколову, Р. І. Ташьяна, Ю. С. Червоного та ін. Однак комплексністю доктринальної розробки інституту припинення права на аліменти у зв'язку з набуттям дитиною у власність нерухомого майна не характеризується, а окремі наукові доробки не дають повноцінного уявлення про режим правового регулювання даного виду правовідносин.

Метою статті є з'ясування понятійного апарату та сутності режиму припинення аліментних зобов'язань у зв'язку з набуттям дитиною у власність нерухомого майна. Вирішення цих завдань надасть можливість визначити стан та форму, як і порядок регулювання правовідносин з припинення права на аліменти у зв'язку з набуттям дитиною у власність нерухомого майна.

С. С. Алексєєв пропонує визначати правовий режим як порядок регулювання, який виражається у багаторівневому комплексі правових засобів, що характеризують особливе поєднання взаємодіючих між собою дозволів та заборон (а також позитивних зобов'язань), які при цьому утворюють особливу скерованість правового регулювання [1, с. 264]. А І. О. Соколова під правовим режимом пропонує розуміти засновану на загальних засадах (типах) регулювання сукупність взаємопов'язаних між собою правових засобів, які забезпечують стійке нормативне впорядкування певної сфери суспільних відносин, виражають ступінь жорсткості юридичного регулювання, сприятливості чи то несприятливості для задоволення інтересів суб'єктів права, примусовий рівень їх активності [13, с. 129].

По відношенню до сімейного права, яке впливає із приватноправової концепції, важливо вказати на те, що юридична конкретизація приватноправового режиму важ-

лива з різних причин. Так, на думку деяких дослідників, в приватному праві проявляються найбільш очікувані та бажані для задоволення особистих інтересів та потреб властивості права, а саме: диспозитивність, пріоритет прав та свобод перед обов'язками та заборонами, свобода волевиявлення, договірний характер відносин тощо [6, с. 182]. І це очевидно, адже приватне право відбиває головні процеси, які пов'язані зі становленням системи суб'єктивних прав, котрі відкривають гарантований простір для власної активної діяльності людей, їх творчості та ініціативи [13, с. 134]. В той же час його зміст знаходиться в залежності від правової політики, яка (в ідеалі) повинна враховувати баланс приватних та публічних інтересів суспільства. Це і є опорним пунктом визначення ступеня його жорсткості [6, с. 184]. У цьому й постає властивість приватного режиму у поєднанні приватних та публічних засад під час правового регулювання аліментних відносин в сімейному праві.

І. В. Жилінкова, з огляду на сформований у сімейному праві доктринальний підхід розуміння правового режиму майна членів сім'ї, зазначає, що це, насамперед, побудований на єдиній диспозитивній основі порядок регулювання майнових відносин членів сім'ї, який виникає внаслідок дії комплексу правових засобів (дозволів, зобов'язань, заборон, санкцій тощо) і має на меті впорядкованість цих відносин, забезпечення та всебічний захист майнових прав та інтересів членів сім'ї [2, с. 10]. Тому, на думку авторки, правовий режим слід визначати як певний порядок регулювання майнових відносин членів сім'ї [2, с. 8].

Неможливо полишити поза увагою позицію про те, що режим майна батьків та дітей особливо є характерним для здійснення управління майном дитини, яке набуває у специфічний спосіб – припинення права на аліменти. Зокрема, такий режим, з позиції науковця, включає та характеризується цілою низкою специфічних правових засобів, які мають забезпечити майнові права дітей, гарантувати надійний захист цих прав від порушення з боку батьків (значно збільшена кількість імперативних норм, які окреслюють рамки, в яких можуть діяти батьки відносно майна неповнолітніх; передбачено чимало норм процедурно-процесуального характеру; закріплені спеціальні санкції проти батьків, які діють всупереч інтересам дітей; передбачені засоби контролю за діями батьків з боку спеціальних державних органів тощо) [2, с. 13]. Вчена пропонує виділяти режими, відповідно до належності майна: а) режим спільного та б) режим роздільного майна батьків та дітей; в залежності від конкретних видів об'єктів права власності розглядаються правові режими: а) речей, б) грошей та в) цінних паперів; за характером набуття майна виділяються: а) режим спільності набуття майна, б) режим трудової спільності та в) режим роздільності майна батьків та дітей. Відзначається, що законодавство не забороняє батькам та дітям в окремих випадках самостійно визначати режим свого майна; відповідно до джерела правового регулювання: а) законний та б) договірний режими майна батьків та дітей [2, с. 13-14].

Проте очевидно, що, з огляду на інститут припинення права на аліменти у зв'язку з набуттям дитиною права власності на нерухоме майно, його унікальність зумовлює специфічний вид режиму правового регулювання особливої групи правових відносин, який також характеризується комплексністю. Це – правовідносини з припинення права на аліменти, аліментні зобов'язання, зобов'язання із утримання, управління майном, набуття права власності на майно, процедура укладення договору тощо. Деякі з них мають міжгалузевий характер.

Для режиму правового регулювання припинення права на аліменти у зв'язку з набуттям дитиною права власності на нерухоме майно доволі показовими є ті його ознаки, які виділяються безпосередньо у теорії права. Так, серед істотних ознак цього режиму слід виділити

такі, які забезпечують стійке нормативне регулювання певної сфери суспільних відносин; мають за мету впорядкування конкретних сфер суспільних відносин, виділяючи певні суб'єкти та об'єкти права; регулюють певну діяльність, відображають урегульований правовими нормами шлях до досягнення юридично значущого результату; постають особливим порядком правового регулювання, що надає певну спрямованість останньому; передбачають особливий порядок виникнення, зміни та припинення суб'єктивних прав і юридичних обов'язків учасників суспільних відносин; надають суб'єктам конкретні гарантії, а також передбачають санкції за порушення вимог правових норм; забезпечують дію механізму правового регулювання й виступають змістовною характеристикою його елементів; виражають ступінь жорсткості правового регулювання, наявність певних обмежень та пільг, примусовий рівень активності суб'єктів, межі їх правової самостійності; створюють конкретну ступінь сприятливості та несприятливості умов, забезпечуючи правопорядок, стабільність і керованість у суспільстві [13, с. 33-34].

На нашу думку, вищевказані ознаки проявляються і в межах правового регулювання відносин з припинення права на аліменти у зв'язку з набуттям дитиною права власності на нерухоме майно. Адже очевидно, що багато в чому вони співпадають, мають спільний характер із предметом, методом та функціями правового регулювання сімейних відносин. Зокрема, законодавча конструкція норми, яка регулює припинення права на аліменти у зв'язку з набуттям дитиною у власність нерухомого майна впливає на ряд інших елементів (ознак), які, у свою чергу, накладають специфічний відбиток на правове регулювання відносин з припинення права на аліменти.

Варто підтримати позицію А. В. Малько та А. В. Косака у тому, що правовий режим багато в чому визначається саме природою тієї чи іншої галузі права, її функціями та завданнями [6, с. 17]. Тут необхідно звернути увагу на характер правового регулювання сімейним правом правовідносин з припинення права на аліменти у зв'язку з набуттям дитиною у власність нерухомого майна.

Так, за змістом ст. 190 СК України визначено, що той із батьків, з ким проживає дитина, і той із батьків, хто проживає окремо від неї, з дозволу органу опіки та піклування можуть укласти договір про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно (житловий будинок, квартиру, земельну ділянку тощо); у разі укладення такого договору, той із батьків, з ким проживає дитина, зобов'язується самостійно утримувати її тощо.

Аналізуючи дану норму, яка в значній частині викладена у бланкетний спосіб, можна відстежити тісний зв'язок із «вкрапленнями» інших галузей права, які задіяні у правовому регулюванні даного інституту.

Виходячи з цього, доцільно вказати на те, що сімейне право становить підгалузь цивільного права, хоча в системі цивільного права воно характеризується певною уособленістю, що обумовлюється особливостями відносин, які регулюються нормами сімейного права, та своєрідністю засобів їх правового регулювання [15, с. 20].

Натомість інститут по припиненню права на аліменти у зв'язку із набуттям дитиною права власності на нерухоме майно є самостійним суміжним (суміжність пояснюється поєднанням цивільного та сімейного права, приватного та публічного) регулятивно-охоронним інститутом сімейного права. Він вирізняється особливою процедурою здійснення [4, с. 206].

Міжгалузєва суміжність в режимі правового регулювання є очевидною і тому, що абсолютно «чисті» галузі права – суто приватні чи то публічні – відсутні. Дослідники приватноправових режимів відмічають з цього приводу, що в галузях публічного права можуть міститися

приватноправові елементи. Так само, у будь-якій галузі приватного права є правові норми, які забезпечують охорону і захист суспільних інтересів. За таких обставин здійснюється взаємопроникнення та фрагментарне включення приватноправових елементів в сферу публічного права [6, с. 179], та навпаки.

Для сімейного права це відбивається безпосередньо на методі регулювання сімейних правовідносин, який зумовлюється імперативними та диспозитивними началами. А, безпосередньо в інституті припинення права на аліменти у зв'язку з набуттям дитиною майна у власність – у процедурі безумовно публічного «отримання дозволу» та участі органів опіки і піклування в укладенні договору про припинення права на аліменти.

Функції сімейного права у змісті режиму припинення права на аліменти у зв'язку з набуттям дитиною права власності на нерухоме майно характеризуються певними особливостями. Тут важливо взяти до уваги суть самих функцій у праві, адже через такі з'являється можливість визначити завдання сімейного права в аналізуючому сегменті «припинення права – набуття майна у власність».

У правовій науці під функціями права прийнято розуміти основу шляху (каналів) правової дії, які виражають роль права у впорядкуванні суспільних відносин. Функції права допомагають зрозуміти соціальне призначення права, яке обумовлюється потребами суспільних відносин, відповідно до яких створюються закони, які забезпечують їх позитивний розвиток [5, с. 121; 18, с. 95]. Вони по суті становлять собою основні напрямки правового впливу на суспільні відносини з метою їхнього упорядкування [5, с. 121; 17, с. 225].

Натомість, в цивільному праві під функціями розуміють ті, що виражають його соціальне призначення, специфічні напрямки правового регулювання особистих майнових та немайнових відносин у процесі вирішення завдань, що стоять перед правом [3, с. 10].

Традиційно вважається, що сімейне право виконує виховну, регулятивну й охоронну функції. Однак спрямованість таких, співвідношення між ними, способи їх здійснення є різними у різних галузях права [16, с. 29]. А за співвідношення цивільно-правових та сімейно-правових начал, й сам режим припинення права на аліменти у зв'язку з набуттям дитиною у власність нерухомого майна буде набувати особливих (специфічних) характеристик у правовому регулюванні, як і виконання функцій (досягнення мети) – цивільним та сімейним правом.

До прикладу, регулятивна функція спрямована на охорону дитинства; виховна функція сімейного права буде спрямована на забезпечення майнових інтересів дитини через досягнення мети їх задоволення у процесі припинення права на аліменти у зв'язку з набуттям дитиною у власність нерухомого майна; а охоронна – на захист майнових та немайнових відносин у процесі припинення права на аліменти у зв'язку з набуттям права власності на нерухоме майно, як і під час управління таким майном.

Метою договору про припинення виплати аліментів у зв'язку з набуттям у власність дитиною нерухомого майна, на думку Р. І. Ташьяна, є забезпечення утримання дитини за рахунок нерухомого майна. Вчений-дослідник приходить до висновку, що необхідно встановити обмеження щодо відчуження всього предмета договору до досягнення дитиною повноліття не залежно від того, знаходиться таке майно у власності дитини чи дитини та одного із батьків [19, с. 9]. У такому твердженні вбачається тільки окреслення правового поля регулювання відносин договірною формою. Але, по суті, мета у відносинах припинення права на аліменти у зв'язку з набуттям дитиною права власності на нерухоме майно є ширшою. Адже задовольняються інтереси платника аліментів, інтереси дитини, інтереси одного із батьків, з яким проживає дитина. А сама процедура «припинення права – укладення договору – набуття права

власності на майно» зумовлюється не стільки механізмом правового регулювання, скільки потребою встановлення відповідного режиму задля «фіксації» процесу переходу прав та обов'язків, задоволення інтересів учасників цих відносин тощо.

Тому цілком логічно привертає увагу питання не стільки забезпечення належного правового регулювання, скільки встановлення специфічного режиму. Адже категорії «правове регулювання» та «правовий режим», як відмічається у теоретичних доробках, не збігаються, хоча є елементами єдиного понятійного ряду правових категорій, взаємообумовлені та функціонально залежні [13, с. 27].

Так, правове регулювання подається крізь призму механізму регулювання (механізму правового регулювання), який означає систему правових засобів, організованих найбільш послідовним чином з метою подолання перешкод, що стоять на шляху до задоволення інтересів суб'єктів права; це також здійснюваний державою за допомогою юридичних засобів вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення і охорони [12, с. 151; 13, с. 27]. Натомість, як відмічається, правовий режим реалізується через механізм правового регулювання, що являє собою загальний порядок, процес дії права [13, с. 27].

Отже, з вищевикладеної інтерпретації розуміння функцій у праві можна встановити їх зв'язок із «режимом» та «механізмом правового регулювання», який проявляється у тому, що вони обумовлюються певним процесом досягнення мети у законний спосіб, зумовленої інтересом учасників таких відносин.

Режим припинення права на аліменти у зв'язку з набуттям дитиною права власності на нерухоме майно функціонально характеризується певною методологією підходу до врегулювання правовідносин цього типу. Їх алгоритм, специфіка та послідовність у правовому регулюванні вказує на потребу забезпечення особливого «клімату», який би надавав можливість гарантувати дотримання прав та забезпечення майнових інтересів учасників цих відносин, насамперед дитини; як і забезпечити чітку та послідовну процедуру, яка не може відбутися в законний спосіб без таких ключових моментів як: належний статус об'єктів, суб'єктів правовідносин даного типу; договірною порядку та змісту самого договору; виникнення права на припинення аліментів; моменту набуття права власності; управління нерухомим майном та меж і обмежень у здійсненні права власності. Все це – прерогатива особливого режиму – режиму, який заснований на спеціальному суміжному галузевому (цивільному та сімейному) праві.

Інститут припинення права власності у зв'язку з набуттям дитиною права власності на нерухоме майно не утворює внутрішньо галузевої єдності сімейного права, адже режим регулювання цих відносин можливий при взаємодії елементів цивільного та сімейного права.

Критеріями, що формують режим припинення права на аліменти у зв'язку з набуттям дитиною права власності на нерухоме майно є: статус та оборотоздатність нерухомого майна, його ліквідність (здатність задовольнити майнові інтереси дитини); статус суб'єкта; характер правовідносин, які припиняються (аліментні зобов'язання); правовідносини, які починають діяти (договірні правовідносини, правовідносини із отримання дозволу на припинення права на аліменти); правовідносини, які будуть діяти після укладення договору; управління майном дитини; задоволення майнових інтересів дитини. Сам режим є комплексним правовим явищем (станом), адже охоплюється як цивільним, так і сімейним правом, як приватним так і публічним.

Його суть зводиться до того, щоб різними засобами та способами забезпечити майнові інтереси дитини через реалізацію комплексу прав та обов'язків платника аліментів та отримувача. При чому процедура укладення договору

про припинення аліментів та передання у власність дитини майна є у вузькому сенсі механізмом правового регулювання правовідносин даного виду, натомість режим – є

ширшим, адже включає й процедуру отримання дозволу в органах опіки і піклування на припинення права на аліменти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеев С. С. Собрание сочинений. В 10 т. [+Справоч. том]. Т. 6: Восхождение к праву / С. С. Алексеев. – М.: Статут, 2010. – 558 с.
2. Жилінкова І. В. Проблеми правового режиму майна членів сім'ї : автореф. дис... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / І. В. Жилінкова ; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2000. – 39 с.
3. Матвеев П. С. Цивільне право (в схемах) : навчальний посібник / П. С. Матвеев, В. І. Бірюков. – К.: Алерта, 2013. – 256 с.
4. Мельник М. Б. Інститут припинення права на аліменти в зв'язку із набуттям дитиною права власності на нерухоме майно / М. Б. Мельник // Часопис Київського університету права. – 2015. – № 2. – С. 204–208.
5. Особливості дії цивільних процесуальних обов'язків в Цивільному процесуальному праві України : Монографія / М. Б. Мельник, Я. Я. Мельник, М. М. Ясинок / [за заг. ред. д. ю. н., професора М. М. Ясинка]. – К.: Алерта, 2014. – 336 с.
6. Правовий режимы : общетеоретический и отраслевые аспекты : монография / под ред. засл. деятеля науки РФ, докт. юрид. наук, проф. И. С. Барзиловой. – М.: Юрлитинформ, 2012. – 416 с.
7. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
8. Про соціальні послуги : Закон України від 19 червня 2003 року № 966-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/966-15>.
9. Про виконавче провадження : Закон України від 02 червня 2016 року № 1404-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1404-19/page3>.
10. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року № 866 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF>.
11. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21 червня 2001 року № 2558-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>.
12. Рабінович П. М. Основы заглавной теории права и державы : Навчальний посібник / П. М. Рабінович. – Вид. 3-є, зі змін. й доп. – К.: ІСДО, 1995. – 172 с.
13. Соколова І. О. Правовий режим як категорія правової науки : монографія / І. О. Соколова. – Х.: Право, 2014. – 152 с.
14. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 року № 2947-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
15. Сімейне право України : підручник / Л. М. Баранова, В. І. Борисова, І. В. Желінкова та ін. ; за заг. ред. В. І. Борисової та І. В. Жилінкової. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х.: Право, 2012. – 320 с.
16. Сімейне право України : Підручник / За ред. Ю. С. Червоного. – К.: Істина, 2004. – 400 с.
17. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : Підручник / Пер. з рос. – Х.: Консум, 2006. – 656 с.
18. Хохлова Е. М. Субъективное право и юридическая обязанность в механизме правового регулирования : Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Е. М. Хохлова. – Саратов, 2008. – 169 с.
19. Харьковская цивилистическая школа : антология семейного права : монографія / В. К. Антошкина, В. И. Борисова, И. В. Жилинкова и др. ; под общ. ред. д-ра юрид. наук, проф. И. В. Спасибо-Фатеевой. – Х.: Право, 2013. – 240 с.
20. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.